ERKIN A'ZAM QISSALARIDA INDIVIDUALLIK

Mirzajo'rayeva Aziza
Otanazarova Yoqutjon
O'zbekiston milliy pedagogika universiteti talabalari.

https://doi.org/10.5281/zenodo.24040845

Annotatsiya. *Maqolada O'zbekiston xalq yozuvchisi Erkin A'zam qissalarida badiiy individuallikning namoyon bo'lish xususiyatlari tahlil qilinadi. Adib nasriga xos kinoya va yumor, jonli xalqona nutq, obraz yaratish mahorati, xarakterlar ruhiyatini ochish, voqelikni noodatiy rakursdan tasvirlash kabi jihatlar individuallikning muhim belgilari sifatida yoritiladi. "Otoyining tug'ilgan yili", "Javob", "Bayramdan boshqa kunlar" kabi qissalar misolida qahramon xarakteri, muallif pozitsiyasi, dialog va badiiy detalning poetik vazifasi haqida fikr yuritiladi.*

Shuningdek, yozuvchi uslubida milliy kolorit va umuminsoniy muammolar uyg'unligi ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: *Erkin A'zam, qissa, individuallik, badiiy uslub, xarakter, kinoya, yumor, dialog, badiiy detal, milliy kolorit.*

Аннотация. *В статье анализируются особенности художественной индивидуальности в повестях узбекского писателя Эркина Азама. Ирония и юмор, живая народная речь, мастерство создания образов, психологическое раскрытие характеров и необычный ракурс изображения действительности рассматриваются как важнейшие признаки авторского стиля. На материале повестей «Год рождения отца» («Отойининг туғилган йили»), «Ответ» («Жавоб») и «Дни кроме праздника» («Байрамдан бошқа кунлар») рассматриваются характер персонажа, позиция автора, а также художественные функции диалога и детали. Особое внимание уделяется сочетанию национального колорита и общечеловеческой проблематики.*

Ключевые слова: *Эркин Азам, повесть, индивидуальность, художественный стиль, характер, ирония, юмор, диалог, художественная деталь, национальный колорит.*

Abstract. *This article explores the features of artistic individuality in the novellas of Uzbek writer Erkin A'zam. Irony and humor, lively colloquial speech, characterization, psychological insight, and an unconventional depiction of reality are examined as key elements of the author's style. Using "Otoyining tug'ilgan yili," "Javob," and "Bayramdan boshqa kunlar" as examples, the article discusses character construction, the author's position, and the artistic functions of dialogue and detail. It also highlights the interaction between national color and universal human concerns.*

Keywords: *Erkin A'zam, novella, individuality, artistic style, character, irony, humor, dialogue, artistic detail, national color.*

Kirish

Badiiy ijodda individuallik yozuvchining borliqni idrok etishi, voqelikni tanlashi va baholashi, inson xarakterini tasvirlash usuli hamda til imkoniyatlaridan foydalanishida namoyon bo'ladi. Har bir ijodkorning o'ziga xos badiiy olami, obrazlar tizimi, ifoda tarzi va mualliflik munosabati mavjud. Ana shu belgilar yig'indisi yozuvchi uslubining individualligini belgilaydi.

O‘zbek nasrida o‘ziga xos ifoda uslubi, hajviy-kinoyaviy qarashlari va inson xarakterini nozik kuzatishlari bilan ajralib turadigan ijodkorlardan biri Erkin A’zamdir. Adib qissalarida kundalik hayot voqealari, oddiy insonlarning orzu-intilishlari, jamiyatdagi ma’naviy-axloqiy ziddiyatlar va shaxs ruhiyatidagi murakkabliklar o‘ziga xos badiiy talqin etiladi. Yozuvchi ko‘pincha katta ijtimoiy muammolarni oddiy vaziyat, kutilmagan dialog yoki bir qarashda arzimas tuyulgan detal orqali ochadi.

Erkin A’zam qissalaridagi individuallikni o‘rganish adibning mavzu tanlashi bilangina cheklanmaydi. Bunda xarakter yaratish, xalqona nutqdan foydalanish, yumor va kinoyaning estetik vazifasi, muallif va qahramon munosabati, kompozitsion qurilish hamda badiiy detalning o‘rnini yaxlit tahlil qilish talab etiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Maqolada tavsifiy, matniy-tahliliy, qiyosiy-tipologik va uslubiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Erkin A’zamning “Otoyining tug‘ilgan yili”, “Javob” va “Bayramdan boshqa kunlar” qissalari yozuvchi individualligini kuzatish uchun asosiy badiiy material sifatida tanlandi. Tahlilda obrazlar tizimi, nutqiy xarakteristika, muallif kinoyasi, ruhiy tasvir va kompozitsion yechimlarning o‘zaro aloqasiga e’tibor qaratildi.

Erkin A’zam nasrida muallif uslubining o‘ziga xosligi

Erkin A’zam qissalarining muhim xususiyatlaridan biri — hayotiy voqelikni sun’iy dramatizmdan xoli, tabiiy va ishonarli tasvirlashidir. Adib qahramonlarini kundalik turmush jarayonida ko‘rsatadi; ularning fe’l-atvori ko‘pincha gapirish usuli, boshqalar bilan muomalasi, vaziyatga munosabati va kutilmagan xatti-harakatlari orqali ochiladi. Shu bois yozuvchi nasrida xarakter tavsifdan ko‘ra harakat va nutq jarayonida shakllanadi.

Adib uslubida yumor va kinoya alohida o‘rin tutadi. Yumor qahramonning kulgili yoki ziddiyatli jihatlarini ko‘rsatish bilan birga, insoniy zaifliklarga nisbatan muallifning munosabatini ham ifodalaydi. Kinoya esa tashqi ko‘rinish bilan ichki mohiyat o‘rtasidagi tafovutni ochishga xizmat qiladi. Ayrim vaziyatlarda qahramon o‘zini qanday tasavvur qilishi va boshqalar nazarida qanday ko‘rinishi o‘rtasidagi farq badiiy kulgi manbaiga aylanadi.

Erkin A’zam tilining individualligi xalqona iboralar, jonli so‘zlashuv unsurlari, qisqa va ta’sirchan dialoglarda ko‘rinadi. Bunday nutq qahramonlarning ijtimoiy muhitini, dunyoqarashini va xarakterini tabiiy ifodalaydi. Muallifning bayon usuli ham ko‘pincha qahramonlar nutqiga yaqinlashib, hikoya ohangiga samimiylik va ichki harakatchanlik bag‘ishlaydi.

“Otoyining tug‘ilgan yili” qissasida xarakter va badiiy detal

“Otoyining tug‘ilgan yili” qissasida yozuvchining inson xarakterini kundalik voqealar va oilaviy-maishiy munosabatlar fonida ochish mahorati ko‘zga tashlanadi. Asar nomining o‘ziyoq o‘quvchini oddiy hayotiy hodisa ortida yashiringan xotira, avlodlar munosabati va inson taqdiri haqida o‘ylashga undaydi. Qissa poetikasida mayda ko‘ringan voqea yoki detal kengroq ma’naviy mazmunni anglatishi mumkin.

Yozuvchi qahramon xarakterini bevosita izohlashdan ko‘ra, uning gap-so‘zi, odati va munosabatlari orqali namoyon etishga moyil. Natijada obraz biryoqlama tavsifdan xoli bo‘lib, o‘ziga xos ichki ziddiyatlari bilan gavdalanadi. Badiiy detal esa voqea rivojiga xizmat qilish bilan birga, qahramonning ruhiy holati va muallif munosabatini sezdiruvchi vositaga aylanadi.

Mazkur qissada kuzatiladigan hayotiylik va yumor uyg‘unligi Erkin A’zam ijodiga xos muhim uslubiy belgilardan biridir. Kulgili vaziyat ortida insoniy munosabatlar, xotira, qadriyat va avlodlar o‘rtasidagi qarashlar farqi kabi masalalar yotadi. Shu tariqa yozuvchi oddiy voqeani umumlashma darajasiga ko‘taradi.

“Javob” qissasida ruhiy ziddiyat va muallif pozitsiyasi

“Javob” qissasining nomi javobgarlik, munosabat bildirish, o‘zini va boshqalarni anglash kabi ma’nolarni uyg‘otadi. Badiiy asarda “javob” tushunchasi faqat savolga qaytarilgan so‘z sifatida emas, balki insonning hayotiy vaziyat oldidagi ma’naviy pozitsiyasi tarzida ham talqin etilishi mumkin. Shu jihatdan qissa qahramonlarining qarorlari va munosabatlarini kuzatish yozuvchi qo‘ygan axloqiy-ruhiy muammoni anglashga yordam beradi.

Erkin A’zamga xos uslubiy xususiyatlardan biri — muallifning qahramon ustidan hukm chiqarishga shoshilmasligi. Yozuvchi vaziyatni turli qirralari bilan ko‘rsatib, kitobxonni mustaqil xulosa chiqarishga undaydi. Dialoglar va ichki kechinmalar orqali personajning o‘ziga bergan bahosi bilan voqelikdagi holati o‘rtasidagi tafovut ochiladi. Bu esa qahramon ruhiyatining murakkabligini kuchaytiradi.

Qissadagi ruhiy ziddiyatlarni tahlil qilishda muallif kinoyasining yo‘nalishini aniqlash muhim: kinoya muayyan shaxsni kamsitish uchun emas, balki insoniy munosabatlardagi nomuvofiqlik, soxtalik yoki mas’uliyatsizlikni fosh etish uchun xizmat qilishi mumkin. Bunday yondashuv yozuvchi individualligini belgilovchi estetik mezonlardan biridir.

“Bayramdan boshqa kunlar” qissasida hayotiylik va ijtimoiy kuzatuv

“Bayramdan boshqa kunlar” nomi bayramona kayfiyat va kundalik hayot o‘rtasidagi farqqa e’tibor qaratadi. Bayram insonlar hayotidagi alohida, tantanali lahzalarni anglatsa, undan boshqa kunlar odatiy turmush, mehnat, tashvish va munosabatlarning davomiyligini ifodalaydi.

Bunday nomlanishning o‘ziyoq yozuvchining kundalik hayot qatlamlariga, ko‘zga tashlanmaydigan ruhiy holatlarga qiziqishini ko‘rsatadi.

Qissada hayotiy vaziyatlar orqali insonning asl qiyofasi, kundalik muomalasi va ijtimoiy muhit bilan munosabati badiiy kuzatuv markaziga chiqadi. Yozuvchi uchun qahramonning faqat alohida tantanali vaziyatdagi xatti-harakati emas, balki odatiy kunlardagi tutumi ham muhim.

Chunki inson xarakteri ko‘pincha kundalik munosabatlarda, boshqalarga e’tiborida va mas’uliyatni his etishida to‘liqroq namoyon bo‘ladi.

Asar nomidagi qarama-qarshilik — bayram va oddiy kunlar — mazmuniy umumlashma vazifasini bajaradi. Bu poetik yondashuv Erkin A’zam nasrida sarlavhaning badiiy konsepsiyani shakllantirishdagi ahamiyatini ko‘rsatadi. Muallif oddiy turmush manzaralarini tasvirlash orqali kengroq ijtimoiy va ma’naviy xulosalarga yo‘l ochadi.

Individuallikning asosiy poetik belgilari

Erkin A’zam qissalaridagi individuallik bir necha o‘zaro bog‘liq xususiyatlar orqali namoyon bo‘ladi. Birinchidan, yozuvchi hayotiy voqealarni tanlashda oddiy insonlar turmushiga, kundalik munosabatlar va ma’naviy ziddiyatlarga murojaat qiladi. Ikkinchidan, xarakterlar jonli nutq, dialog va xatti-harakatlar vositasida ochiladi. Uchinchidan, yumor va kinoya muallifning estetik munosabatini ifodalab, voqelikdagi nomuvofiqliklarni ko‘rsatadi.

To‘rtinchidan, badiiy detal va sarlavha ko‘pincha asarning umumiy mazmunini ixcham shaklda ifodalashga xizmat qiladi.

Beshinchidan, qahramonlar tasviri orqali milliy muhit, urf-odat va kundalik turmush manzaralari aks etadi. Shu bilan birga, asarlarda ko‘tarilgan insoniy munosabat, vijdon, mas’uliyat, xotira va o‘zlikni anglash kabi masalalar umuminsoniy mazmun kasb etadi.

Demak, Erkin A’zam individualligi faqat til yoki hajviy ifoda bilan belgilanmaydi. U mavzu, obraz, kompozitsiya, ruhiy tasvir, muallif pozitsiyasi va badiiy tafakkurning o‘ziga xos uyg‘unligida namoyon bo‘ladi.

Xulosa

Erkin A’zam qissalarida individuallik, avvalo, hayotiy voqelikni o‘ziga xos kuzatish va oddiy insonlar xarakterini tabiiy vaziyatlarda ochish mahoratida ko‘rinadi.

Yozuvchi uslubining muhim belgilaridan biri yumor va kinoyaning badiiy-estetik vazifasidir. Ular qahramon xarakterini ochish, ijtimoiy muhitdagi ziddiyatlarni ko‘rsatish va kitobxonni mustaqil fikrlashga undashga xizmat qiladi.

Jonli xalqona nutq, dialog va nutqiy xarakteristika obrazlarning individualligini ta’minlaydi. Qahramonning dunyoqarashi va ruhiy holati ko‘pincha uning gapirish usuli hamda muomala jarayonida namoyon bo‘ladi.

“Otoyining tug‘ilgan yili”, “Javob” va “Bayramdan boshqa kunlar” qissalarini o‘zaro qiyosiy o‘rganish yozuvchi ijodida kundalik hayot, insoniy munosabatlar, ruhiy ziddiyat va ma’naviy mas’uliyat masalalari muhim o‘rin tutishini ko‘rsatadi.

Erkin A’zam badiiy individualligining yaxlitligi mavzu tanlovi, obrazlar tizimi, til, badiiy detal, kompozitsiya va muallif munosabatining o‘zaro uyg‘unligida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A’zam E. Otoyining tug‘ilgan yili. – Toshkent: (foydalanilgan nashr ma’lumotlari bilan to‘ldiriladi).
2. A’zam E. Javob. – Qissa. (Foydalanilgan nashr ma’lumotlari bilan to‘ldiriladi).
3. A’zam E. Bayramdan boshqa kunlar. – Qissa. (Foydalanilgan nashr ma’lumotlari bilan to‘ldiriladi).
4. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: (nashr ma’lumotlari foydalanilgan nusxa asosida to‘ldiriladi).
5. Normatov U. Ijod sehri. – Toshkent: (nashr ma’lumotlari foydalanilgan nusxa asosida to‘ldiriladi).